

MAKROREGIONÁLNÍ DIVERGENČNÍ A KONVERGENČNÍ TRENDY SVĚTOVÉ EKONOMIKY

Jiří Anděl^a , Ivan Bičík^a , Jan D. Bláha^a

Abstract

Macro-regional Divergent and Convergent Trends in the Global Economy

Current global trends belong to important branches of economic research. This article discusses changes among different parts of the world: do these changes increase or decrease over time? Are convergent trends more important within the global system than the divergent ones or vice versa? Changes are examined on the base of so-called world's macro-regions over the period 1970–2018, when the bipolar world has changed into a unipolar one and is currently moving towards multipolarity. The study aims to determine which global processes show divergent/convergent trends using different methodological approaches. It also discusses and explains the changing character of trends over time. The authors reach conclusions that exclude one-sidedness of the observed development trends, which derive from the multiplicity of factors influencing them.

Keywords: Global processes, world economy, economic development, divergence and convergence

JEL Classification: F6, F62, O10

Úvod

Současné vývojové globální trendy představují jeden z důležitých směrů ekonomického výzkumu. Jednotlivé státy či oblasti světa (makroregiony) se vyznačují odlišnou možností (schopností) ovlivňovat tyto globální trendy, a naopak globální trendy v různé intenzitě ovlivňují jednotlivé oblasti světa – diferencovanou dynamikou (Kerr, 1983; Hampl, 2014). Studie se zabývá zásadním problémem, tj. zda dochází ke konvergenci či převládá divergence globálních vývojových trendů. Téma zde transformujeme do podoby geografické diferenciacie světa. Základní výzkumnou otázkou proto je, zda dochází ke zvětšování či

---

a Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Přírodovědecká fakulta, Ústí nad Labem, Česká republika
E-mail: jiri.andel@ujep.cz, ivan.bicik@ujep.cz, jd@jackdaniel.cz

zmenšování rozdílů mezi oblastmi světa, zda dominují divergenční či konvergenční trendy globálního vývoje, tj. které makroregiony se od globální vývojové úrovně vzdalují či naopak přibližují, zda je vyznačují konvergenční či divergenční tendence. Formulujeme zde i hypotézu, která reaguje na některé studie, které se obdobnou tematikou zabývají (např. Hampl, 2005; Blažek a Uhlíř, 2002) a to, že může docházet k epizodickému střídání uvedených trendů, nebo ke kombinaci obou přístupů v závislosti na hierarchické úrovni jevů.

Teoretickým vstupem do problematiky se zabývá první část studie. Následuje metodologická část, zabývající se indikátory, kterými jsou sledovány vývojové trendy. Jedná se zejména o ukazatel hrubého domácího produktu – absolutního a vztahovaného podle parity kupní síly na 1 obyvatele. Vzhledem k interpretačním možnostem sledujeme i indikátory sociální povahy. Součástí této části je i otázka vymezování makroregionů světa, na které je vývoj světových trendů aplikován. Základ tvoří část zaměřená na vlastní výzkum, sledování trendů v rámci tří časových horizontů. Následuje diskuse a závěry, zaměřené na sledování obecných vývojových souvislostí a na interpretaci výsledků.

1. Konvergence a divergence

Řadu desetiletí trvající období (moderního) regionálního rozvoje vedlo ke vzniku velkého množství nejrůznějších teorií, a tím i potřeby tyto teorie nějakým způsobem rozdělit, klasifikovat. Dělení teorií, které asi nejvíce odpovídá obsahovému významu regionálního rozvoje, uvažuje jako kritérium trend, jakým se regiony vyvíjejí – zda dochází ke snižování, nebo naopak zvětšování rozdílů mezi nimi. Na základě této úvahy rozeznáváme *konvergenční* a *divergenční* teorie regionálního rozvoje. Konvergenční teorie v zásadě předpokládají postupné vyrovnávání rozdílů mezi regiony, v rámci vývoje tedy převládají *nivelizační procesy*. Protipólem jsou teorie divergenční, pro něž je základní tendencí zvětšování meziregionálních rozdílů formou *diferenciačních procesů* (koncentrace apod.). Zde je nutné upozornit na fakt, že téměř všichni autoři ve svých teoriích uvažují i působení opačného trendu, než který sami upřednostňují – někteří zmiňují epizodické střídání uvedených trendů, nebo kombinují oba přístupy v závislosti na hierarchické úrovni jevů (Hampl, 2005). Jak proto uvádějí Blažek a Uhlíř (2002), obecná shoda panuje snad jen u faktu, že konvergenční teorie pracují s výrazně delším časovým horizontem než divergenční – tj. aby došlo k vyrovnání rozdílů mezi regiony, je potřeba mnohem delšího působení, než je nutné ke zvětšování rozdílů.

Hodnocení regionální konvergence a souvisejících aspektů regionální dynamiky je jedním z nejpopulárnějších témat regionální vědy (např. Blažek a Uhlíř, 2002; Kerr, 1983), přičemž podstatná část těchto empirických analýz se zaměřuje na sledování

evropských regionů. Regionální perspektiva poskytuje podstatně úplnější informace o procesech evropské sociálně-ekonomické koheze než analýzy operující na úrovni jednotlivých států. O tomto tématu se často diskutuje i v různých strategických dokumentech nadnárodních finančních a expertních institucí – např. OECD, 2015; UN, 2015; Evropská komise, 2010 (in Domonkos, 2020). Tato skutečnost je také náležitě reflektována v praktické rovině – na rozpočtu Evropské unie (dále EU) se výdaje na regionální politiky podílejí téměř jednou třetinou a jsou nejvýznamnějším unijním nástrojem prostorové redistribuce (Evropská komise, 2010). Na úrovni zemí EU a skupin Visegrádské čtyřky (dále V4) se touto problematikou zabývají např. Dluhoš, Gajdoš a Hajduková (2019), kteří sledují období konvergence v letech 2007–2016; podobně Konya a Guisan (2008), kteří sledují konvergenci zemí EU v rámci lidského rozvoje za roky 1975–2004. Uvedení autoři zjistili, že rychlejší konvergenci vykazují jednotlivé státy v rámci EU než heterogenní státy jinde ve světě. Jejich práci se zabýváme i v závěrečné diskusi. Patří sem i témata zkoumající vztah mezi úrovní ekonomického rozvoje a vývojem nerovnosti prostřednictvím tzv. Kuznetsovy křivky (Bourguignon a Atkinson, 2015).

Sledované diferenciací a vývojové trendy, včetně jejich dopadu na lidskou společnost, se snaží objasnit řada autorů. Rozdíly se přirozeně promítají do vývoje mezinárodní dělby práce a speciálně do utváření globálních komoditních, hodnotových a produkčních řetězců (Hampl, 2009; 2014). Diskuse kvalitativních otázek ekonomiky a jejího vývoje, nutně spojených s hodnocením úrovně vědy, výzkumu a technologie na jedné straně a s organizačními strukturami a kapitálovou silou nadnárodních společností na straně druhé, přináší i studie Coxe (2012). Diferencovaný hospodářský růst a odpovídající redistribuce bohatství mezi státy a jejich seskupeními je primární podmínkou přetváření mocenského uspořádání světa a má řadu dalších sociálních, kulturních i ekologických konsekvencí (např. Layne, 2006; Zakaria, 2008). Někteří autoři zdůrazňují také geopolitické aspekty uvedených změn (např. Pieterse, 2011; Agnew, 2009; Acemoglu a Robinson, 2012). Studium vývojové změny makroregionů může odhalovat i důvody dynamického růstu některých oblastí či států, přičemž příkladem mohou být Čína či Indie (Turner, 2016).

Další autoři se snaží zodpovědět řadu otázek souvisejících s diferencovaným vývojem jednotlivých oblastí světa (makroregionů), například zda trvá dosavadní dlouhodobé zvyšování dominance „Západu“, resp. „jádra“ v pojetí koncepce světového systému (Wallerstein, 1979; 1991). K tomu docházelo přinejmenším od počátku průmyslové revoluce v průběhu 19. a 20. století (Taylor, 1989; Lindert a Williamson, 2001; Landes, 1998; Novotný, 2007; Pieterse, 2011), nicméně tento trend byl v posledních letech nejen zpomalen, nýbrž dokonce obrácen v trend opačný. K názoru odklonu od dominance

severoatlantského jádra, resp. o konci unipolarity, hovoří i řada politologů a politických geografů (např. Layne, 2006; Zakaria, 2008). Výsledky Chena (2003) ukazují, že ekonomický růst se v dlouhodobém horizontu nejprve zvyšuje a následně začíná postupně klesat spolu s nerovnostmi.

2. Metodika

Vývojové trendy charakterizujeme prostřednictvím základních indikátorů ekonomické povahy (hrubý domácí produkt, hrubý domácí produkt na obyvatele). Pro interpretaci zjištěných skutečností je kombinujeme i s indikátory sociální povahy. Testovali jsme ovšem i řadu indikátorů a proměnných obecné povahy. Jako optimální se ukázaly po testování (blíže viz Anděl, Bičík, Bláha, 2019) – hrubý domácí produkt, míra gramotnosti a střední délka života, tj. trojice indikátorů, která nejlépe odráží danou objektivní realitu. Jako doplňkové informace uvádíme produkci osobních automobilů (simplifikantně „reprezentující“ úroveň průmyslu, blíže v tabulce 3) a výrobu obilnin (rámcově odrážející úroveň zemědělství, blíže v tabulce 5). Vývoj indikátorů sledujeme ve dvou časových horizontech, zatímco v prvním dominuje bipolární uspořádání světa (1970–1990), ve druhém je to unipolární uspořádání (1990–2018). Diskutujeme proměny dílčích indikátorů a jejich dopady na jednotlivé makroregiony právě v těchto časových horizontech. Závěrečná část je věnována typologii makroregionů světa, která je odpovědí na základní výzkumnou otázku této studie, tj. které makroregiony se od globální vývojové úrovně vzdalují či přibližují, zda je vyznačují konvergenční či divergenční tendence. Věnujeme se však i otázce, jakých trendů nabývají i jednotlivé indikátory během sledovaného vývoje prostřednictvím výpočtu korelačních koeficientů.

Divergentní a konvergentní trendy sledujeme na úrovni makroregionů. Autoři článku se jejich vymezováním v obecné rovině (konceptem) podrobněji zabývali v jedné z předchozích studií (Anděl, Bičík a Bláha, 2018a).

Zde použitý koncept vychází z následujících tezí či metodických a metodologických vstupů. Autoři svět diferencují do deseti relativně homogenních jednotek (na rozdíl od silněji heterogenních světadílů). Následně usilují v první řadě o hodnocení makroregionů jako celku a ve druhé řadě upozorňují na jejich případnou vnitřní regionální diferenciaci. Je použita analogická struktura faktorů hodnocení pro všechny makroregiony z důvodu jejich snadné komparace. Metodicky se jedná o syntézu, která je kombinací zejména čtyř relativně obsahově odlišných konceptů – viz de Blij a Muller (1997), Cole (1996), Huntington (1996) a Hampl (2009). Prvořadým faktorem jsou sociokulturní (civilizační) sounáležitosti rámcově odrážející pojetí i členění Huntingtona (1996). Další faktor odráží ekonomické propojenosti a současně podobnosti v úrovni vyspělosti

a poslední faktor geografickou návaznost, a to nejen ve smyslu územní kontinuity, ale zejména ve smyslu respektování vnitřní integrity makroregionů.

Současný svět je diferencován do *deseti makroregionů* územně spojených tak, aby byly co nejvíce *vnitřně podobné* z hlediska společensko-ekonomické vyspělosti, historického vývoje a kulturní integrity (viz obrázek 1 a tabulku 1). Průmyslová, agrární, dopravní, demografická a sociálně politická revoluce ve vzájemném propojení vedly postupně k přechodu tradiční společnosti cestou *modernizace* k vyššímu stupni rozvoje. Odtud se šířily jako inovace do dalších oblastí světa a s různým zpožděním i rychlostí ovlivnily rozvoj společnosti v jednotlivých částech světa.

Tabulka 1: Základní indikátory makroregionů a úroveň integrity v roce 2018

Makro-region	Rozloha	Podíl na světové populaci	Hustota zalidnění	HDP	HDP na obyvatele		Gramotnost	Délka dožití	Homogenita	
					A	ppp			eko-nom.	kulturní
Evropský	3,7	7,1	106,0	23,8	36 500	44 000	100	82	***	***
Anglo-americký	16,0	4,8	16,5	26,3	60 500	61 000	100	80	***	***
Ruský	16,2	3,8	13,0	2,9	8 300	20 000	100	72	***	***
Australsko-oceánský	6,2	0,5	4,5	2,0	40 500	40 000	95	82	***	***
Čínsko-japonský	8,6	21,9	141,0	24,5	12 300	21 000	95	77	**	***
Indonésý	3,3	8,5	140,0	3,1	4 000	13 000	95	72	**	**
Indický	3,7	23,7	344,0	4,0	1 900	7 000	70	69	**	*
Islámský	8,9	7,3	41,0	5,1	7 700	21 000	80	73	**	***
Latinsko-americký	15,0	8,3	31,0	6,2	8 100	16 000	95	75	**	***
Africký	18,4	14,1	40,0	2,0	1 600	4 000	65	61	*	*
Celkem	100,0	100,0	54,0	100,0	11 000	18 000	85	70	.	.

Vysvětlivky: Počet * označuje úroveň homogenity. HDP na obyvatele – sloupec A je podíl HDP/obyvatelstvo a *ppp* je parita kupní síly.

Zdroj: autoři na základě World Bank (2019, 2020), United Nations (2019, 2020), CIA (2020)

Obrázek 1: Regionalizace světa na makroregiony využívaná v této studii

Zdroj: Anděl, Bičík a Bláha (2018b)

1. **Evropský makroregion** se liší od vymezení světadílu Evropa. Z Evropy nezahrnuje Bělorusko, Ukrajinu, Moldavsko a část Ruska, které jsou zařazeny do Ruského makroregionu. Integrojícím prvkem Evropského makroregionu je *evropská civilizace*, odkazující na kulturní, sociální a morální křesťanské hodnoty lidstva. Společným znakem evropského makroregionu je vysoká životní úroveň obyvatel (střední délka života makroregionu – 79 let pro muže a 85 let pro ženy a téměř 100% gramotnost apod.). Spolu s angloamerickým makroregionem vytváří absolutně nejvyšší HDP mezi makroregiony – 23,8% z úhrnu světa (viz tabulku 1). Specifická je *relativní ekonomická i kulturní homogenita*. Evropskou identitu formuje také Evropská unie. Jedná se o politicko-ekonomický projekt, kde integrace států dosáhla nejvyššího stupně.
2. **Angloamerický makroregion** je tvořen Spojenými státy americkými (USA), Kanadou a Grónskem. Integračním faktorem je nejen *anglický jazyk*, ale také *přesídlenecká historie* této oblasti; v posledních letech hovoříme o americké konzumní společnosti. Ekonomicky prosperující makroregion patří k ekonomicky nejvýznamnějším oblastem světa (podílí na tvorbě HDP 26,3 %). Makroregion se vyznačuje rovněž *silnou ekonomickou a kulturní homogenitou*.
3. **Ruský makroregion** (*severní Eurasie*) je identický s územním bývalého Sovětského svazu, s výjimkou Pobaltí. Svou rozlohou je největší mezi makroregiony (16,2%

obyvatelné souše). To, co ruský makroregion integruje, jsou především *pozůstatky a následky bývalého Sovětského svazu*, ale také paradoxně výrazně *diferencované přírodní a ekonomické podmínky*. Problémem jsou vedle velkých přepravních vzdáleností také nízká přidaná hodnota průmyslové výroby a celková orientace hospodářství na export surovin a zbrojních systémů.

4. **Australsko-oceánský makroregion** má daleko nejméně obyvatel (pouze 0,5 %) a extrémně nízkou hustotu zalidnění 4,5 obyvatel na km². Tamní obyvatelstvo se vyznačuje *velkou antropologickou a jazykovou pestrostí* (i díky imigraci). Stále existují velké kontrasty mezi obyvateli Austrálie či Nového Zélandu a některými ostrovy v Pacifiku (například Šalomounovy ostrovy).
5. **Čínsko-japonský makroregion** (*Východní Asie*) zahrnuje Čínu, Japonsko, korejské státy, Taiwan a Mongolsko. Silná je „váha“ regionu v oblasti populační i ekonomické; podílí se na světovém objemu HDP celou pětinou. Podle počtu obyvatel a hustoty zalidnění zaujímá 2. místo a podle ekonomického potenciálu 3. místo mezi makroregiony. Integrujícím prvkem je *vysoká ekonomická vyspělost, vysoký exportní potenciál a velká dynamika ekonomického rozvoje* v posledních 30 (Čína) až 60 letech (Japonsko).
6. **Indonéský makroregion** (*Jihovýchodní Asie*) představuje samostatný celek se silným integračním potenciálem v podobě průlivů, okrajových moří a koncentrace hospodářského potenciálu na pobřeží. Region charakterizuje *přes vysokou náboženskou heterogenitu relativně klidné soužití náboženských denominací* (buddhismus, islám, hinduismus, konfucianismus, křesťanství) celé oblasti. To, co makroregion spojuje, je nejen jeho *koloniální minulost* ale i *relativně pozdní vytvoření samostatných států* po druhé světové válce.
7. **Indický makroregion** (*Jižní Asie*) je vymezen v rozsahu někdejší Britské Indie v zájmu zachování integrity největší populační koncentrace v dnešním světě (23,7 % světové populace). Integrujícími faktory jsou nejen *přelidněnost, vysoká natalita a hinduistická či buddhistická civilizace*, ale bohužel i *nízká ekonomická vyspělost* – úroveň HDP na obyvatele patří k nejnižším mezi makroregiony světa (pouze 7 000 USD v roce 2018). Specifický je extrémně vysoký podíl obyvatel, žijících na venkově, nízká střední délka života (68 let pro muže 71 let pro ženy) a gramotnost dosahující 70 %. Makroregion se vyznačuje *ekonomickou*, ale i *vysokou kulturní heterogenitou* (viz tabulku 1).
8. **Islámský makroregion** je vymezen pásmem převážně muslimských zemí od Maroka až po Irán. *Islámské náboženství a islámská civilizace* jsou nejdůležitějšími integračními faktory, podobně jako dlouhá společná historie. Přes relativně vysokou

homogenitu zde však existují *vnitřní kulturní a etnické diference*, způsobující silné napětí. Velmi integrující roli představuje *těžba ropy a zemního plynu*, způsobující rozsáhlý ekonomický rozvoj. Makroregion patří mezi nejvíce konfliktní oblasti současného světa, což ovlivňuje angažování Ruska, USA a Číny.

9. **Latinskoamerický makroregion** se rozprostírá na americkém kontinentě až po hranici USA s Mexikem. Jedná se o silně integrovanou oblast, kde rozhodující roli hrají nejen, *společné románské jazyky a náboženství*, ale i *vysoká míra urbanizace a velmi nízká hustota zalidnění*. Problémem oblasti je vysoká kriminalita a s ní související rozvinutý obchod s drogami, nebo také relativně vysoká ekonomická heterogenita.
10. **Africký makroregion** (*Subsaharská Afrika*) zahrnuje státy ležící jižně od jižní hranice Maroka, Alžírsko, Tunisko, Libye a Egypt. Je plošně nejrozsáhlejší a rozprostírá se na 18,4 % souše. Stmelujícími prvky této oblasti jsou *chudoba, negramotnost* (třetina obyvatel je negramotná), *nemocnost a epidemie, přelidnění, etnické napětí*, ale také *koloniální minulost* makroregionu. Převládají nedemokratické režimy, mnohdy ovládané armádou či represivními polooficiálními silami. Makroregion vytváří pouze 2 % nominální hodnoty vytvořeného „světového HDP“. HDP na jednoho obyvatele stále zůstává na velmi nízké úrovni a je nejnižší mezi makroregiony.

3. Zhodnocení etap ekonomických globálních změn

Divergenční a konvergenční trendy ve vývoji světových makroregionů sledujeme ve třech časových horizontech, prostřednictvím reprezentativních indikátorů. Současnost porovnáme se situací v roce 1990, kdy končila existence bipolárního světa, a rokem 1970, kdy se podle sociologů, politologů a ekonomů pozvolna proměňuje industriální společnost v rozvinutých státech na společnost postindustriální (Bell, 1973 a Hampl, 2014). Východiskem analytického hodnocení divergenčních a konvergenčních trendů ve vývoji světových makroregionů je sledování diference mezi makroregiony v rámci jednotlivých časových horizontů, ale zejména proměny, ke kterým mezi jednotlivými časovými horizonty dochází. Porovnání jednotlivých makroregionů podle podílu jejich obyvatelstva a realizovaného HDP v letech 1970, 1990 a 2018 (tabulky 2–6) umožňuje analyzovat pozici jednotlivých makroregionů v globálním systému v těchto časových horizontech a také porovnat dynamiku jejich rozvoje.

3.1 Výchozí časový horizont studie

Výchozím bodem studie je rok 1970 (tabulka 2), který představuje období studené války tehdejšího bipolárního světa (Labanca, 2008) s primární úlohou angloamerického a ruského

makroregionu. Ruský makroregion vynikal zejména v oblasti vojenské a geopolitické, zatímco ekonomická „váha“ byla v komparaci s angloamerickým makroregionem ani ne poloviční (při relativně obdobném počtu obyvatel). Výborné postavení měl i evropský makroregion, u něhož byl podíl na světovém HDP v porovnání s podílem na světové populaci více než 2,5krát vyšší. Tyto dva „klíčové“ makroregiony se vyznačují extrémní koncentrací ekonomického potenciálu: 60 % světového HDP a 75 % výroby osobních automobilů (tabulka 3). Přitom je do této geografické oblasti koncentrováno „pouze“ necelých 20 % světové populace.

Tabulka 2: Makroregiony světa podle počtu obyvatel, realizovaného HDP, gramotnosti a střední délky života v roce 1970

Makroregion	Obyvatelstvo	Podíl na světové populaci	HDP	Podíl na světovém HDP	HDP na obyvatele	Gramotnost	Délka dožití
	(mil.)	(%)	(mld. \$)	(%)	(\$)	(%)	(let)
1 Evropský	500	13,3	920	30,6	1 800	100	72
2 Angloamerický	225	6,1	885	29,4	3 900	95	72
3 Ruský	240	6,8	360	12,0	1 500	95	69
4 Australsko-oceánský	20	0,5	30	1,0	1 500	95	71
5 Čínsko-japonský	940	25,3	430	14,2	450	65	64
6 Indonéský	280	7,6	35	1,7	125	65	50
7 Indický	725	19,5	65	2,1	90	30	46
8 Islámský	190	5,1	65	2,1	350	40	52
9 Latinskoamerický	295	7,9	155	5,1	525	80	63
10 Africký	295	7,9	55	1,8	185	30	42
Celkem	3 710	100,0	3 000	100,0	810	65	62

Zdroj: autoři na základě Calendario atlante De Agostini (2016), World Bank (1971, 1972), United Nations (1971, 1972)

Poměr nejsilnějšího (angloamerický) a nejslabšího makroregionu (indický) z hlediska HDP na obyvatele činil 20:1. Vysokou diferenciaci konstatujeme i u míry gramotnosti, která překračuje 95 %, zatímco u indického a afrického makroregionu se pohybuje pouze okolo 30 %. Obdobná situace je i u ukazatele střední délky života, která v jádrových makroregionech přesahuje 71 let (s výjimkou ruského makroregionu – 69 let), zatímco u indického 45 let a u Afrického pouhých 41 let.

Tabulka 3: Vývoj výroby osobních automobilů v letech 1970, 1990 a 2018

Makroregion	1970		1990		2018	
	(mil. ks)	(%)	(mil. ks)	(%)	(mil. ks)	(%)
1 Evropský	10,5	44,7	14,5	32,7	17,0	18,7
2 Angloamerický	7,0	29,8	11,5	25,8	12,5	13,7
3 Ruský	1,5	6,4	3,0	6,7	1,5	1,6
4 Australsko-oceánský	0,5	2,2	0,5	1,1	1,0	1,1
5 Čínsko-japonský	2,5	10,6	9,0	20,3	38	41,8
6 Indonéský	0,0	0,0	1,0	2,2	4,5	5,0
7 Indický	0,0	0,0	0,5	1,1	4,5	5,0
8 Islámský	0,0	0,0	0,0	0,0	2,5	2,7
9 Latinskoamerický	1,5	6,3	3,5	7,9	7,5	8,2
10 Africký	0,0	0,0	1,0	2,2	2,0	2,2
Celkem	23,5	100,0	44,5	100,0	91,0	100,0

Zdroj: autoři na základě Calendario atlante De Agostini (2016), World Bank (1971, 1991, 2020), United Nations (1971, 1972, 2020)

Tabulka 4: Vývoj produkce obilovin v letech 1970, 1990 a 2018

Makroregion	1970		1990		2018	
	(mil. tun)	(%)	(mil. tun)	(%)	(mil. tun)	(%)
1 Evropský	195	16,4	260	13,7	290	10,7
2 Angloamerický	240	20,2	350	18,4	490	18,1
3 Ruský	175	14,7	200	10,5	205	7,6
4 Australsko-oceánský	15	1,2	26	1,4	36	1,3
5 Čínsko-japonský	215	18,1	430	22,7	580	21,6
6 Indonéský	65	5,4	130	6,8	255	9,4
7 Indický	125	10,5	255	13,4	410	15,2
8 Islámský	45	3,8	80	4,2	100	3,7
9 Latinskoamerický	70	5,9	105	5,5	215	8,0
10 Africký	45	3,8	65	3,4	120	4,4
Celkem	1 190	100,0	1 901	100,0	2 701	100,0

Zdroj: autoři na základě Calendario atlante De Agostini (2016), World Bank (1971, 1991, 2020), United Nations (1971, 1972, 2020)

3.2 Druhý časový horizont studie

Druhý časový horizont – rok 1990 (tabulka 5) – reprezentuje počátek postbipolárního období (Labanca, 2008), které je ve znamení zachování dominující role evropského a angloamerického makroregionu. Tyto dva makroregiony vyprodukovaly přes 60 % objemu globálního HDP, s čímž ostře kontrastuje pozice čtyř nejslabších makroregionů (africký, indický, indonéský a islámský), které dohromady vyprodukovaly pouhých 7,3 % světového HDP, ale žilo v nich v té době přibližně 43 % světové populace. Poměr nejsilnějšího (angloamerický) a nejslabšího makroregionu (indický) z hlediska HDP na obyvatele činil 62:1. Výrazně klesal význam ruského makroregionu, kde HDP na obyvatele dosahoval pouze třetinové hodnoty a střední délka života stagnovala na úrovni 69 let. Naopak rostl význam čínsko-japonského makroregionu (Východní Asie) – podíl HDP dosahoval pětiny světového objemu, podobně jako je tomu u výroby osobních automobilů (zdvojnásobení produkce v letech 1970–1990, tabulka 3). Naopak daleko nižší koncentrace do dvou „klíčových“ makroregionů sledujeme u produkce obilnin. Tam se logicky více uplatňují nadprůměrně lidnaté oblasti světa (tabulka 4).

Tabulka 5: Makroregiony světa podle počtu obyvatel, realizovaného HDP, gramotnosti a střední délky života v roce 1990

Makroregion	Obyvatel- stvo	Podíl na světové populaci	HDP	Podíl na světovém HDP	HDP na oby- vatele	Gramot- nost	Délka dožití
	(mil.)	(%)	(mld. \$)	(%)	(\$)	(%)	(let)
1 Evropský	508	9,9	6 790	31,8	13 000	100	75
2 Angloamerický	277	5,4	6 045	28,3	21 800	100	76
3 Ruský	280	5,4	1 475	6,9	5 300	100	69
4 Australsko-oceánský	28	0,5	355	1,7	12 700	95	75
5 Čínsko-japonský	1 316	25,5	4 070	19,0	3 100	85	70
6 Indonéský	437	8,5	345	1,6	800	85	61
7 Indický	1 102	21,4	400	1,9	350	45	57
8 Islámský	255	4,9	540	2,5	2 100	65	63
9 Latinskoamerický	481	9,3	1 070	5,0	2 200	90	67
10 Africký	483	9,4	285	1,3	600	50	52
Celkem	5 167	100,0	21 375	100,0	4 100	75	66

Zdroj: autoři na základě Calendario atlante De Agostini (2016), World Bank (1991, 1992), United Nations (1991, 1992)

3.3 Finální časový horizont studie

V roce 2018 se zvýšil oproti roku 1990 celosvětový průměr HDP na obyvatele zhruba 2,5krát, je však zřejmé, že v jednotlivých makroregionech silně odlišně (viz tabulku 1). Vzhledem k velmi nízkému základu sledovaných ukazatelů HDP i jeho přepočtu na obyvatele v řadě rozvojových makroregionů, se největší nárůst HDP na obyvatele vázal na rozvojové makroregiony. Na tyto makroregiony (africký, indický, indonéský a islámský) připadá 57,9 % světové populace a 14,2 % vyprodukovaného HDP. Na nejvyspělejší makroregiony angloamerický a evropský připadlo v roce 2018 již pouze 50,1 % vyprodukovaného HDP při poklesu i podílu na světové populaci (11,9 %). Také poměr mezi hodnotou HDP angloamerického makroregionu (největší objem HDP na obyvatele) a nejslabšími makroregiony (africký a indický) se podstatně snížil, a to na 35:1.

Porovnáním tabulek 1, 2 a 5 lze konstatovat, že při analýze makroregionů světa během bezmála 50 let jsou patrné *konvergenční tendence*, tedy zmenšování rozdílů mezi sledovanými deseti makroregiony. Hlubší analýza však ukazuje, že situace není tak jednoznačná. Příkladem podrobnějšího pohledu na danou problematiku je tabulka 6, sledující změny v úrovni HDP na obyvatele v letech 1970, 1990 a 2018. Údaje v tabulce vztahujeme vždy k nejvyšší hodnotě tohoto indikátoru v příslušném roce. Tu měl nejvyšší vždy angloamerický makroregion.

Tabulka 6: Základní změny úrovně indikátorů makroregionů (1970, 1990 a 2018)

Makroregion	HDP na obyvatele 1970		HDP na obyvatele 1990		HDP na obyvatele 2018	
	(\$)	% AA	(\$)	% AA	(\$)	% AA
1 Evropský	1 800	46,2	13 000	59,6	36 500	60,0
2 Angloamerický	3 900	100,0	21 800	100,0	60 500	100,0
3 Ruský	1 500	38,5	5 300	24,3	8 300	13,7
4 Australsko-oceánský	1 500	38,5	12 700	58,3	40 500	66,9
5 Čínsko-japonský	450	11,5	3 100	14,2	12 300	20,3
6 Indonéský	125	3,2	800	3,7	4 000	6,6
7 Indický	90	2,3	350	1,6	1 900	3,1
8 Islámský	350	8,9	2 100	12,4	7 700	12,7
9 Latinskoamerický	525	13,5	2 200	9,6	8 100	13,3
10 Africký	185	4,7	600	2,8	1 600	2,6
Celkem	810	23,1	4 100	18,8	11 000	18,2

Vysvětlivky: % AA – podíl HDP/obyv. vůči angloamerickému makroregionu.

Zdroj: autoři na základě World Bank (1971, 1991, 2020), United Nations (1971, 1972, 2020)

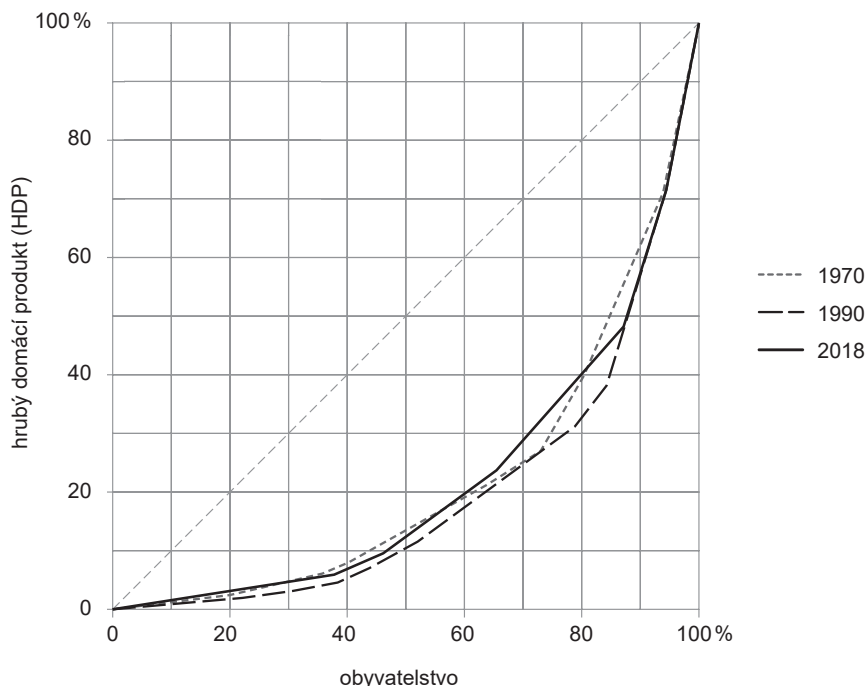
Jako nejvyspělejší figuroval v roce 1990 makroregion *angloamerický*, který o polovinu převyšoval HDP na obyvatele evropského makroregionu, ačkoliv v absolutní hodnotě za Evropou poněkud zaostával. Tyto dva makroregiony *vyprodukovaly přes 60 % globálního HDP*, s čímž ostře kontrastuje pozice čtyř nejslabších makroregionů (africký, indický, indonéský a islámský), které dohromady vyprodukovaly pouhých 7,3 % světového HDP, ale žilo v nich v té době přibližně 43 % světové populace. Poměr nejsilnějšího (angloamerický) a nejslabšího makroregionu (indický) z hlediska HDP na obyvatele v tomto sledovaném časovém horizontu činil 62:1.

Rozborem tabulky 6 lze vysledovat následující tendence:

1. na globální úrovni (svět) jednoznačně převládají *konvergenční trendy*,
2. *výrazné přiblížení k maximu* u evropského, australsko-oceánského, čínsko-japonského a islámského makroregionu,
3. *divergenční tendence* u ruského makroregionu, kde se „ekonomická“ vyspělost naopak téměř trojnásobně „vzdálila“ od maxima (z 38,5 % v roce 1970 na současných 13,7 %), přičemž se jedná o kontinuální proces,
4. *specifický vývoj* zaznamenává indonéský makroregion, kde po stagnaci v prvním se ve druhém období již výrazně prosazují konvergenční tendence,
5. *střídání tendencí* u latinskoamerického makroregionu, který zaznamenává v prvním období divergenční tendence, a naopak v druhém období výrazné konvergenční trendy s diferenciací na úrovni roku 1970,
6. *střídání tendencí* u afrického a indického makroregionu, které se vyznačuje divergencí v prvním a mírnými konvergenčními trendy ve druhém období; oba makroregiony zaznamenávají největší rozdíly ve srovnání s maximem – angloamerickým makroregionem (3,1, resp. 2,6 % hodnoty maxima).

Sestrojený *Lorenzův oblouk* (obrázek 2) dokumentuje změny vývojových trendů HDP a rozložení obyvatel během celého sledovaného období. V druhé části sledovaného období (1990–2018) ukazuje na mírně se *zmenšující převahu* koncentrace HDP na angloamerický a evropský makroregion v podobě poklesu jejich podílu HDP na světovém úhrnu z 60,1 na 50,9 %. Dále dokumentuje, že zlepšení pozice nejchudších makroregionů, a to afrického a indického, z 3,2 na 5,6 % světového úhrnu HDP není příliš výrazné. Z *chudších makroregionů* byl nejdynamičtější vzestup podílu islámského makroregionu (z 2,5 na 5,7 %). Celkový průběh křivek nerovnoměrnosti pak naznačuje *mírnou konvergenci*, tedy sblížování rozdílů v rozložení obyvatelstva a HDP mezi roky 1990 a 2018. Skutečnost, že se světový průměr z roku 1990 zvedl ze 4 100 USD na 11 000 USD v roce 2018, dokumentuje v podstatě nárůst více než na 2,5násobek počátečního stavu roku 1990.

Obrázek 2: Vyjádření nerovnoměrnosti v rozložení obyvatelstva a HDP mezi světovými makroregiony (1970, 1990 a 2018)

Zdroj: autoři na základě World Bank, CIA World Factbook, United Nations (1971, 1972, 1991, 1992, 2019, 2020)

V porovnání s ekonomickým indikátorem sledujeme vývoj gramotnosti a střední délky života ve zjednodušené podobě prostřednictvím tabulky 7, kde uvádíme navíc, pro možnou interpretaci zjištěných skutečností, i hustotu zalidnění. Míra *gramotnosti* vykazuje ve všech případech *vysokou konvergenci* u méně vyspělých států (za 48 let se míra gramotnosti zvýšila z 30 % na 70 % u indického a na 65 % u afrického makroregionu). Podobné trendy lze vysledovat i u *střední délky života* (nejvyšší je konvergence u afrického, indického a islámského makroregionu). Jedinou výjimkou v převládajících konvergenčních tendencích je u tohoto ukazatele ruský makroregion, kde se hodnota střední délky od maxima vzdálila z 95 % na 88 %.

Tabulka 7: Základní změny úrovně vybraných indikátorů makroregionů (%AA 1970 a 2018)

Makroregion	Hustota zalidnění (obyvatel/km ²)		Gramotnost (%)		Střední délka života (roky)	
	1970	2018	1970	2018	1970	2018
1 Evropský	70,0	35,0	100	100	100	100
2 Angloamerický	7,0	5,0	95	100	100	98
3 Ruský	7,0	4,0	95	100	95	88
4 Australsko-oceánský	2,0	1,5	95	95	99	100
5 Čínsko-japonský	50,0	40,0	65	95	89	94
6 Indonéský	38,0	40,0	65	95	69	88
7 Indický	100,0	100,0	30	70	64	84
8 Islámský	10,0	12,0	40	80	72	89
9 Latinskoamerický	10,0	10,0	80	95	88	91
10 Africký	7,0	12,0	30	65	58	74
Celkem	17,0	17,0	65	85	86	85

Vysvětlivky: %AA – podíl indikátoru vůči maximální hodnotě (vyznačeno **tučně**) příslušného roku.

Zdroj: autoři na základě World Bank (1971, 2019), CIA World Factbook (2020), United Nations (1971, 1972, 2019, 2020)

4. Diskuse a závěry

Vzhledem k tomu, že jde o změny v průběhu takřka 50 let, jedná se o změny velmi podstatné a svým způsobem závažné, neboť zásadně mění pozice makroregionů ve světovém systému. Tyto proměny jsou výrazně diferencované podle jednotlivých indikátorů, odrážejících různé stránky vývoje, ale i podle stupně rozvoje jednotlivých makroregionů. Zatímco u střední délky života či gramotnosti lze sledovat jednoznačně konvergenční tendence, i když v silně diferencovaném tempu, u *ekonomických indikátorů* je situace výrazně odlišná (viz dále).

Nejednoznačnost konvergentních tendencí v globálním vývoji, resp. polaritu konvergence vs. divergence, názorně dokumentuje tabulka 8. Jsou v ní zachyceny vývoje diferenciací mezi daným makroregionem a maximální hodnotou v rámci všech makroregionů (vztah k celkové situaci globálního vývoje). Vývojové trendy vybraných indikátorů (hustota zalidnění, HDP na obyvatele, gramotnost a střední délka života) sledujeme

ve čtyřech základních trendech – konvergence, silná konvergence, divergence a silná divergence (vždy ve vztahu k maximální hodnotě), eventuálně může jít o stabilitu. Minimální vývojový trend pohybující se okolo nuly je označen jako stabilita; maximum představuje nejvyšší hodnotu v rámci makroregionů v časovém horizontu 1970–2018.

Tabulka 8: Vývojové tendence vybraných indikátorů makroregionů v letech 1970–2018

Makroregion	Hustota zalidnění	HDP na obyvatele	Gramotnost	Střední délka života
1 Evropský	==	xx	oo	oo
2 Angloamerický	=	oo	oo	oo
3 Ruský	==	==	oo	==
4 Australsko-oceánský	o	xx	o	o
5 Čínsko-japonský	=	xx	xx	x
6 Indonéský	o	xx	xx	xx
7 Indický	oo	o	xx	xx
8 Islámský	o	xx	xx	xx
9 Latinskoamerický	o	o	x	o
10 Africký	xx	==	xx	x
svět	xx	=	x	o

Vysvětlivky: oo maximum, o stabilita, x konvergence, xx silná konvergence, = divergence, == silná divergence.

Zdroj: autoři na základě World Bank (1971, 1972, 1991, 1992, 2019, 2020), CIA World Factbook (2020), United Nations (1971, 1972, 1991, 1992, 2019, 2020)

Podobné výsledky přibližuje tabulka 9, sledující korelace mezi indikátory (HDP na obyvatele, míra gramotnosti a střední délka života) v jednotlivých časových horizontech (1970, 1990 a 2018).

Vývojové trendy se výrazně liší podle jednotlivých indikátorů. Výraznou *míru konvergence* sledujeme ve vývoji *ekonomické vyspělosti* (měřenou velikostí HDP na obyvatele) – viz Kerr (1983). Zde vykazuje maximální hodnoty angloamerický makroregion. Většina makroregionů se maximu za sledované období přibližuje, což odpovídá koncepci řady autorů (např. Pieterse, 2011; Agnew, 2009). Objevují se však dva makroregiony, které

vykazují stabilitu (indický a latinskoamerický makroregion), u nichž však oživení ekonomiky sledujeme až v posledních deseti letech. Diametrálně odlišná je situace u afrického (propad ekonomiky v řadě států) a ruského makroregionu, kde lze situaci považovat za velice vážnou (viz tabulku 8).

Tabulka 9: Korelační koeficienty mezi jednotlivými proměnnými (HDP na obyvatele, míra gramotnosti a střední délka života)

Ukazatel		HDP na obyvatele			míra gramotnosti			střední délka života		
	Rok	1970	1990	2018	1970	1990	2018	1970	1990	2018
HDP na obyvatele	1970	×	0,98	0,91	0,61	0,59	0,57	0,68	0,67	0,52
	1990		×	0,55	0,42	0,43	0,34	0,48	0,55	0,59
	2018			×	0,71	0,59	0,43	0,75	0,85	0,76
míra gramotnosti	1970				×	0,97	0,93	0,95	0,93	0,69
	1990					×	0,98	0,91	0,89	0,69
	2018						×	0,87	0,85	0,75
střední délka života	1970							×	0,98	0,79
	1990								×	0,87
	2018									×

Zdroj: autoři na základě World Bank, CIA World Factbook, United Nations (1971, 1972, 1991, 1992, 2019, 2020)

Daleko jednoznačnější vývojové trendy lze pozorovat u *míry gramotnosti*, kde se k makroregionům s nejvyšší mírou gramotnosti (téměř 100%) dynamicky přibližují ostatní makroregiony (nejméně výrazně latinskoamerický). Složitější je vývoj makroregionů v případě *střední délky života*. Rovněž zde se k nejvyspělejším makroregionům (evropský a angloamerický) dynamicky přibližují indický, indonéský a islámský makroregion, tj. oblasti, kde střední délka života v roce 1970 patřila k nejnižším na světě (viz tabulku 7). Naopak relativně stabilní rozdíly existují ve srovnání s vyspělými makroregiony. Alarmující je situace u ruského makroregionu, kde se rozdíly v porovnání s nejvyspělejšími makroregiony výrazně zvýšily a hovoříme zde o silné divergenci. Ta je způsobena stagnací střední délky života za posledních 50 let (zejména u mužů).

Interpretaci údajů v tabulkách 7–9 podle makroregionů lze dojít k následujícím závěrům:

1. *Evropský, angloamerický a australsko-oceánský makroregion* se vyznačují *obdobnými rysy*. Buď vykazují maximální hodnoty (nebo jsou blízko horní hranici), popř. je u nich patrná silná konvergence. Výjimkou je hustota zalidnění, u níž převládají spíše divergenční trendy.
2. Podle HDP na obyvatele a dalších ukazatelů sledujeme u většiny *ostatních makroregionů silné konvergentní tendence*. Výjimkou je hustota zalidnění s převažujícími stabilními trendy, kam se nepochybně promítají biologické aspekty populace a stabilita v porovnání s jejími sociálními a ekonomickými aspekty.
3. *Ruský makroregion* se vyznačuje velmi *odlišnými trendy* vývoje, které posilují jeho ztrátu v globálním srovnání.
4. *Stabilní* je situace v *latinskoamerickém makroregionu*.
5. *Africký makroregion* se vyznačuje jak *konverencí* (hustota zalidnění, gramotnost a střední délka života), tak *divergencí* (HDP na obyvatele).

Na základě analýzy dosavadních vývojových trendů a studia odborné literatury (např. Cox, 2012) se nabízejí možné *budoucí vývojové trendy* globálního vývoje v rámci sledovaných makroregionů. Obecně lze předpokládat *snižování extrémních nerovností* a dále, že se existující diference budou i nadále zmírňovat. Předpokládat lze *posilování čínsko-japonského* a pravděpodobně i *ruského makroregionu*, kde existují značné rezervy ekonomického růstu. Obdobně lze uvažovat o *indickém makroregionu*. Udržení současného ekonomického růstu ve vzdálenější perspektivě se však ukazuje jako problematické, neboť se budou prohlubovat omezení jak vlastních přírodních zdrojů, tak technologických schopností, které závisí na finančních zdrojích a vzdělání společnosti.

Studie potvrdila nejednoznačnost ve vývojových trendech konvergence, versus divergence. Byla potvrzena hypotéza, která stanovuje, že může docházet k epizodickému střídání uvedených trendů, nebo ke kombinaci obou přístupů v závislosti na hierarchické úrovni jevů (Hampel, 2005; Blažek a Uhlíř, 2002). Obdobnou nejednoznačnost ve vývojových trendech lze očekávat i v budoucím vývoji. Na globální úrovni makroregionů lze však patrně předpokládat snižování extrémních nerovností a prostorová diference se bude mírně snižovat.

Literatura

- Acemoglu, D., Robinson, J. A. (2012). *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*. London: Profile Books. ISBN 978-0307719225.
- Agnew J. (2009). *Globalization and Sovereignty*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers. ISBN 978-0-7425-5678-2.

- Anděl, J., Bičík, I., Bláha, J. D. (2018a). Concepts and Delimitation of the Worlds Macro-regions. *Miscellanea Geographica – Regional Studies on Development*, 22(1), 16–21, <https://doi.org/10.2478/mgrsd-2018-0001>
- Anděl, J., Bičík, I., Bláha, J. D. (2018b). Macro-regional Differentiation of the World: Authors' Concept and Its Application. *Miscellanea Geographica – Regional Studies on Development*, 22(3), 1–6, <https://doi.org/10.2478/mgrsd-2018-0025>
- Anděl, J., Bičík, I., Bláha, J. D. (2019). Makroregiony světa / Nová regionální geografie. Univerzita Karlova Nakladatelství Karolinum, 326 s.
- Bell, D. (1973). *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*. New York: Basic Books. ISBN 978-0-465-01281-7.
- Blažek, J., Uhlíř, D. (2002). *Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, klasifikace*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-24603845.
- Bourguignon, F. J., Atkinson, A. B. (2015). *Handbook of Income Distribution*. Amsterdam: North Holland. ISBN 9780444594280.
- Calendario atlante De Agostini (2016). *Calendario atlante De Agostini, anno 112*. Novara: Istituto Geografico De Agostini.
- Chen, B.-L. (2003). An Inverted-U Relationship between inequality and Long-run Growth. *Economics Letters*, 78(2), 205–212, [https://doi.org/10.1016/s0165-1765\(02\)00221-5](https://doi.org/10.1016/s0165-1765(02)00221-5)
- CIA (2020). *World Factbook*. Washington, DC: CIA. [Cit. 2020-11-20.] Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>
- Cole, J. (1996). *Geography of the Worlds Major Regions*. New York: Routledge. ISBN 978-0415117432.
- Cox, M. (2012). Power Shifts, Economic Change and the Decline of the West? *International Relations*, 26(4), 369–388, <https://doi.org/10.1177/0047117812461336>
- De Blij, H. J., Muller, P. O. (1997). *Geography: Regions and Concepts*. New York: Wiley. ISBN 978- 0471314242.
- Dluhoš, M., Gajdoš, J., Hajduová, Z. (2019). Reálna konvergencia logistickej výkonnosti krajín sveta, EÚ a V4. *Politická ekonomie*, 67(4), 406–425, <https://doi.org/10.18267/j.polek.1244>
- Domonkos, T. (2020). Nerovnosti a ekonomický rast v krajinách Európskej únie. *Politická ekonomie*, 68(4), 405–422, <https://doi.org/10.18267/j.polek.1284>
- Evropská komise (2010). Europe 2020: A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth. Brusel: European Commission. [Cit. 2020-11-20.] Dostupné z: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>
- Hampl, M. (2005). *Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext*. Praha: Univerzita Karlova. ISBN 80-86746-02-X.
- Hampl, M. (2009). Globální systém: stav, současné tendence a možné perspektivy distribuce mocenského potenciálu. *Geografie*, 114(1), 1–20.
- Hampl, M. (2014). Je nástup konvergenčních tendencí v diferenciaci globálního systému potvrzením obecných představ o vývoji územních a sociálních hierarchií? *Geografie*, 119(1), 26–49.

- Huntington, S. (1996). *The Clash of Civilization and the Remaking of World Order*. New York: Simon and Schuster. ISBN 978-0684811642.
- Kerr, C. (1983). *The Future of Industrial Societies. Convergence or Continuing Diversity?* Harvard: Harvard University Press. ISBN 978-0674497627.
- Konya, L., Guisan, M.-C. (2008). What Does the Human Development Index Tell Us About Convergence? *Applied Econometrics and International Development*, 8(1), 19–40.
- Labanca, N. (2008). *Guerre Contemporanee dal 1945 a oggi*. Firenze: Giunti Editore. ISBN 978-8809045200.
- Landes, D. S. (1998). *The Wealth and Poverty of Nations: Why Some Are So Rich and Some So Poor*. New York: W.W. Norton. ISBN 978-0-393-04017-8.
- Layne, Ch. (2006). The Unipolar Illusion Revisited. The Coming End of the United States Unipolar Moment. *International Security*, 31(2), 7–41, <https://doi.org/10.1162/isec.2006.31.2.7>
- Lindert, P. H., Williamson, J. G. (2001). *Does Globalization Make the World More Unequal?* NBER Working Paper No. 8228, <https://doi.org/10.3386/w8228>. [Cit. 2020-11-20.] Dostupné z: <http://www.nber.org/papers/w8228>
- Novotný, J. (2007). On the Measurement of Regional Inequality: Does Spatial Dimension of Income Inequality Matter? *The Annals of Regional Science*, 41(3), 563–580, <https://doi.org/10.1007/s00168-007-0113-y>
- Pieterse, J. N. (2011). Global Rebalancing: Crisis and the East – South Turn. *Development and Change*, 42(1), 22–48, <https://doi.org/10.1111/j.1467-7660.2010.01686.x>
- Taylor, P. J. (1989). *Political Geography: World-Economy, Nation-State and Locality*. Harlow: Longman Scientific & Technical. ISBN 978-0470214732.
- Turner, O. (2016). China, India and the US Rebalance to the Asia Pacific: The Geopolitics of Rising Identities, *Geopolitics*, 21(4), 922–944, <https://doi.org/10.1080/14650045.2016.1190708>
- United Nations (1971, 1972, 1991, 1992, 2019, 2020). *UNSD Statistical Databases*. New York: Statistical Services Branch Statistics Division UN. [Cit. 2020-11-20.] Dostupné z: <https://unstats.un.org/unsd/databases.htm>
- Wallerstein, I. (1979). *The Capitalist World-Economy*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 978-0-521-29358-8.
- Wallerstein, I. (1991). *Geopolitics and Geoculture*. Cambridge, MA: Cambridge University Press. ISBN 978-0-521-40454-1.
- World Bank (1971, 1972, 1991, 1992, 2019, 2020). *World Bank Open Data: Free and Open Access to Global Development Data*. Washington, DC: World Bank Group. Dostupné z: <https://data.worldbank.org>
- Zakaria, F. (2008). *The Post-American World*. New York, London: Norton. ISBN 978-0-393-06235-9.